

°Collecties 1797
Universiteit Gent 1817

2007

○○○

Google™

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK BOEKENTOREN

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Boekentoren

(°Collecties 1797; Universiteit 1817)

Meer over Universiteitsbibliotheek en Google Book Search: www.boekentoren.be

Meer over Universiteit Gent : www.ugent.be

Beelddatabank van de Universiteitsbibliotheek: <http://adore.ugent.be>

Bibliotheekcatalogi: <http://lib.ugent.be/catalogi.html>

Foto cover Universiteitsbibliotheek Gent © Bart Vanacker, 23 mei 2005

Universiteitsbibliotheek Gent

Rozier 9, 9000 Gent Belgium

Tel. +32 (0)9 264 38 51

Fax. +32 (0)9 264 38 52

www.lib.ugent.be

Universiteit Gent, een vaste waarde in een dynamische regio

Universiteit Gent is een relatief jonge universiteit en werd in 1817 gesticht door Willem I, Koning der Nederlanden, als een universiteit met als voertaal Latijn. Na de onafhankelijkheid van België in 1830 was de staat verantwoordelijk voor de administratie van de Gentse Universiteit, met Frans als nieuwe officiële wetenschappelijke voertaal. In 1930 werd de Universiteit Gent de eerste Nederlandstalige universiteit van België. Het decreet van 1991 kende de universiteit een grote autonomie toe.

Vooranstaande geleerden als Joseph Plateau (fysicus en pionier in de ontwikkeling van de film), Leo Bakeland (uitvinder van het bakeliet) en Corneel Heymans (Nobelprijswinnaar in de Geneeskunde) studeerden en werkten aan de Gentse universiteit.

Vandaag, na een jarenlange ononderbroken groei, is Universiteit Gent één van de leidende instituten voor hoger onderwijs en onderzoek in de Lage Landen. Universiteit Gent is een open, toegewijde en pluralistische universiteit met een breed internationaal perspectief.

Gelokaliseerd in Vlaanderen, het Nederlandstalige landsdeel en het culturele en economische hart van Europa, is Universiteit Gent een actieve partner in nationaal en internationaal onderwijs, en wetenschappelijke en industriële samenwerking.

Geschiedenis

Het begin

Tijdens de Franse Revolutie werden kloosters en abdijen geconfisqueerd. Hun kunst en boekschatten en manuscripten werden in centrale depots verzameld. In Gent gebruikte Karel Van Hulthem de collectie om een schoolbibliotheek op te richten, geassocieerd met de Ecole Centrale du Département de l'Escaut in de Baudelooabdij. Van Hulthem (1764 – 1832), was één van de 60 vertegenwoordigers van de Stad Gent en wellicht het meest in cultuur geïnteresseerd, gespecialiseerd in literaire geschiedenis en bibliografie. De kunstschaten werden gebruikt om het Museum van Schone Kunsten op te richten in de Sint Pietersabdij. Van Hulthem's carrière bracht hem naar Brussel waar hij de heel belangrijke Société des Beaux Arts oprichtte. In 1804 werd de schoolbibliotheek een stadsbibliotheek, een weinig gebruikte, weinig succesvolle en slecht geleide bibliotheek.

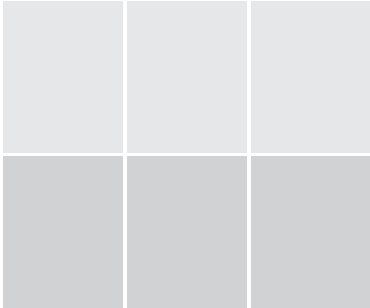
Een jaar na de oprichting van de Universiteit Gent in 1817 schonk de Stad Gent de boeken en manuscriptencollectie aan de universiteit in permanente bruikleen. Dit was de basis van een erg belangrijke erfgoedcollectie die aanzienlijk toenam in de negentiende eeuw.

Gedurende al die jaren hebben heel wat hoofdbibliothecarissen de revue gepasseerd. Ferdinand vander Haeghen (1830 – 1913, hoofdbibliothecaris van 1869 – 1911) was veruit de meest inspirerende. Hij kon het zich veroorloven om op de eerste plaats archivaris en verzamelaar te zijn, en pas dan universiteitsbibliothecaris. Hij was de zoon van een drukker en uitgever en had een zeer grote persoonlijke collectie boeken over Gent of gedrukt in Gent. Onder zijn leiding groeide de bestaande middeleeuwse collectie aan met een uitgebreide negentiende-eeuwse verzameling dankzij zijn persoonlijke flair en zijn kennissenkring die vooral te situeren was bij de vrijzinnige adel van zijn tijd.

Hij ging met pensioen in 1911 en werd opgevolgd door een totaal ander soort hoofdbibliothecaris wat meteen een keerpunt teweeg bracht in het hart van de bibliotheek. Rond die tijd veranderde ook de opdracht van de bibliotheek en werd ze vooral academisch en niet langer archief. De directe link met boeken en tijdschriften die nodig waren voor het lopend onderzoek en onderwijs werd een absolute must.

De Baudelooabdij

De bibliotheek bevond zich oorspronkelijk in de Baudelooabdij. Dit gebouw behoorde tot de Cisterciënzerabdij van Klein-Sinaai en was tijdens de Middeleeuwen een soort pied-à-terre voor de monniken die een bezoek aan de stad brachten. Toen hun abdij in de zestiende eeuw verwoest werd verhuisden ze naar Gent tot hun klooster werd opgeheven tijdens de Franse revolutie. Al hun schatten waren verzameld in dit huis, veilig door water omringd. De reden op precies hier de Ecole départementale te vestigen was vrij eenvoudig: het gebouw had een immense tuin die kon omgevormd worden tot educatieve tuin voor de studie van de natuurwetenschappen. De school was echter geen succes en sloot na enkele jaren, de bibliotheek bleef bestaan. Van een klooster en vooral van een kerk een bibliotheek maken was zeker niet eenvoudig. De boekenrekken waren zo hoog dat er speciale ladders aan te pas moesten komen en er was vrij vlug plaatsgebrek. De grootste vijand was echter de Merulus lacrymans wulf, een zwam die honderden boeken vernietigde. In 1851 was er een eerste negatief rapport over de slechte bewaaromstandigheden maar er gebeurde niets. Een jaar na Vander Haeghens pensionering, in 1912 werd een locatie voor een nieuwe bibliotheek

gevonden. De eerste wereldoorlog, de collaboratie van de hoofdbibliothecaris met de Duitsers en de chaos na de oorlog hielden echter alle plannen tegen.

De universiteit kocht in 1933 een halve hectare bouwgrond en startte er in 1936 met de bouw van de boekentoren. De nieuwe bibliotheek werd in 1941 in gebruik genomen, middenin de tweede wereldoorlog waardoor hij onmiddellijk door de Duitsers werd ingepalmd.

De Boekentoren van Henry van de Velde

Henry van de Velde (1863 – 1957) een beroemde ontwerper en architect, bouwde een betonnen toren met een hoogte van 64 meter en de vier gevels gericht naar de windrichtingen. Het gebouw telt 24 verdiepingen, waarvan 4 ondergronds. De hele bibliotheek – met een gesloten kastsysteem – was bedoeld om 2.400.000 volumes te herbergen. In 1954 waren dat er reeds 900.000 en vandaag zit de toren zo goed als vol. Het administratieve gebouw, met de algemene en tijdschriftenleeszaal en de vleugel voor de kostbare werken, is horizontaal gesitueerd; er is één verdieping waar de dagbladen en tijdschriften gestockeerd zijn, waar recent mobiele rekken geplaatst werden.

Een ingenieus verwarmingssysteem met een thermisch station dat werkt met stoom onder lage druk en airco moesten de toren verwarmen en afkoelen. Maar dit werd geen succes. Een tweede miskleun was het waterreservoir op het dak van de toren. Dat moest voldoende water verzamelen om een mogelijke brand te blussen. Tijdens de oorlog was bovenop de toren een afweergeschut geplaatst dat bij het terugtrekken van de Duitsers door hen zelf vernield werd, met scheuren in het dak tot gevolg en een moeilijk te herstellen lek. In de jaren zestig werd de topverdieping of Belvédère, door Van de Velde bedoeld als VIP ruimte of boekmuseum daardoor vernield. De lift is het derde zwakke punt van het gebouw. Eén centrale lift voor 24 verdiepingen betekent lange wachttijden. Kleine liften verbinden telkens vier verdiepingen en Van de Velde installeerde ook een Snead boekenlift of paternosterlift die de hele dag op- en neergaat personeelsleden (elk verantwoordelijk voor vier verdiepingen) worden verondersteld om de aanvraagformulieren op te halen, en de boeken te leveren via deze machines. Maar de boekenlift beschadigt de boeken vaak en het personeel kon het eenzame torenverblijf niet aan.

Vanuit een esthetisch oogpunt is de toren een juweel. De stevige, pure, lineaire tekening, het fascinerende spel van licht en schaduw, de kleuren en de gebruikte materialen als hout, marmer en staal geven het gebouw een immens rustige uitstraling. Geen wonder dat de leesalen van 's morgens tot 's avonds vol studenten zitten. Vanuit het digitale tijdperk gezien is het gebouw bijna visionair, met de gedrukte boeken in ene centraal gesloten magazijn in het midden van de stad en grote leesalen vol licht waar draadloos kan gewerkt worden.

Recent (augustus 2006 – februari 2007) nam de toren, samen met 300 ander monumenten, deel aan een televisiewedstrijd over restauratie. Hij behaalde de derde plaats en won vooral sympathie en een nooit geziene zichtbaarheid.

Dankzij een privé persoon, André Singer, werd de aandacht getrokken op de slechte staat van het gebouw en de universiteit besliste om de Boekentoren te renoveren, ondanks het prijskaartje van 41 miljoen euro. In mei 2007 werden de architecten bekend gemaakt, het gaat om het kantoor Paul Robbrecht en Hilde Daem die na een grondige studie de renovatie zullen aanvatten in 2010.

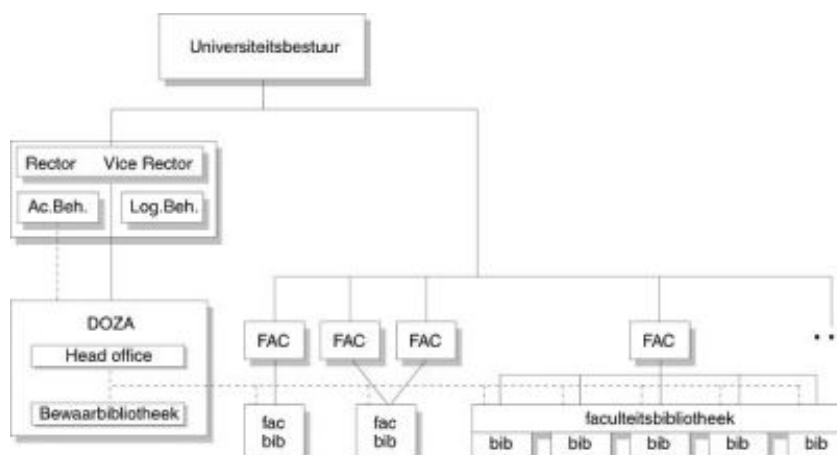
Structuur

Centrale bibliotheek, Faculteitsbibliotheken, Vakgroep- en seminariebibliotheken

In de boekentoren huist de zogenaamd centrale bibliotheek die doorgaans de Universiteitsbibliotheek wordt genoemd. De 11 faculteiten van de Universiteit Gent zijn verspreid in en rond de stad. In de jaren zestig besloot de centrale bibliotheek zogenaamde leeszaal te creëren in de faculteiten om zo diensten als interbibliothecaire bruikleen en de aankoop van referentiewerken en tijdschriften centraal te houden; in de loop van de jaren evolueerden sommige van deze leeszaal als heuse faculteitsbibliotheken. Daarnaast had de universiteit nog zo'n 300 kleine onafhankelijke bibliotheken die deel uitmaken van de zogenaamde vakgroepen of seminaries, sommigen dateren zelfs reeds van 1907.

Eind 2000 gaf het Bestuurscollege van de universiteit de opdracht om het bibliotheeklandschap in kaart te brengen en om een nieuwe, werkbare en transparante structuur voor te stellen. Op hetzelfde ogenblik werd een grote reorganisatie van de administratie uitgevoerd in de universiteit waardoor de bibliotheek ook een andere plaats in het organogram kreeg. Eind 2000, begin 2001 werd het zogenaamde STeRproject gelanceerd waarin de Universiteitsbibliotheek onder de Directie Onderzoeksangelegenheden werd ondergebracht.

Lars Bjørnshauge, de directeur van de Universiteitsbibliotheek Lund in Zweden, stelde een rapport op met een voorstel tot reorganisatie dat bekend staat als "Het netwerk. De reorganisatie van bibliotheek- en informatiediensten aan de UGent". Het werd door bestuurscollege goedgekeurd op 8/01/2004. Dit rapport geldt zowel voor de reorganisatie van de faculteiten als van de Universiteitsbibliotheek, die eerder de centrale bibliotheek werd genoemd. Het onderlijnt het belang van het samensmelten van kleine bibliotheken in de faculteiten want momenteel zijn er nog steeds 225 bibliotheken op meer dan 300 locaties. De faculteiten kunnen zelf kiezen voor één bibliotheek, een gedeelde bibliotheek met een verwante faculteit of de keuze voor thematische bibliotheken of campusbibliotheken. Welke structuur ze ook kiezen, centrale minimumeisen als openingsuren, diensten etc. moeten gerespecteerd worden.

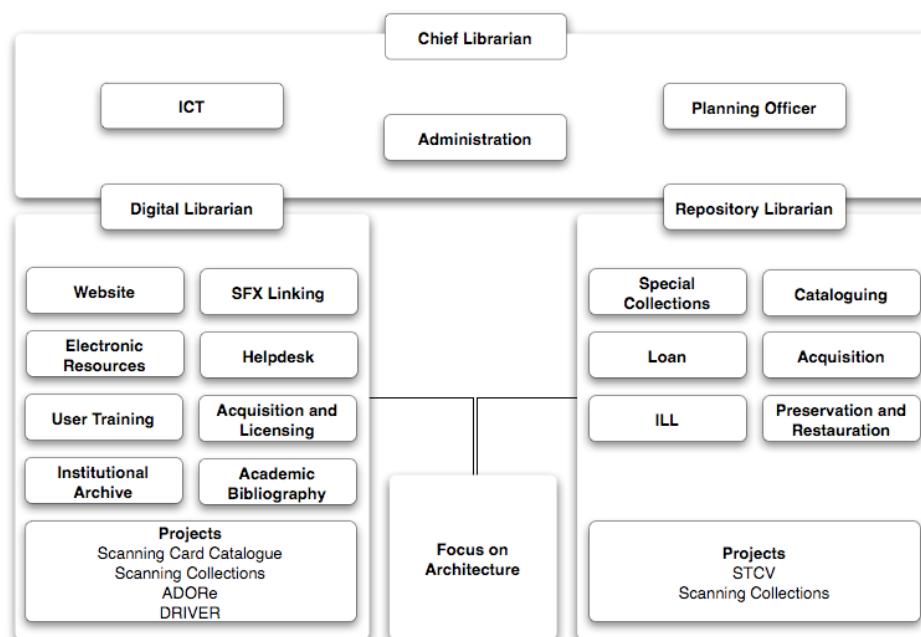
Na de reorganisatie zal het netwerk van UGent bibliotheken de Universiteitsbibliotheek en faculteitsbibliotheken omvatten. Momenteel hebben de faculteiten van de Rechtsgeleerdheid, Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen, Economie en Bedrijfskunde, Diergeneeskunde, Psychologie en Pedagogische wetenschappen en Farmaceutische Wetenschappen reeds gecentraliseerde bibliotheken. In de andere faculteiten wordt onderhandeld. Sommige faculteiten hebben

perfect werkende departementsbibliotheken die zullen uitgroeien tot grotere entiteiten en of campusbibliotheken. De Universiteitsbibliotheek coördineert de algemene bibliotheektaken, traint bibliotheekpersoneel en informeert de gebruiker door nieuwsbrieven en demo's.

Universiteitsbibliotheek

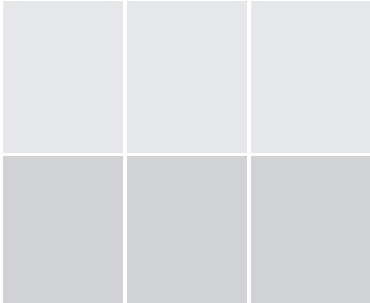
Het was vrij duidelijk wat de faculteiten moesten gaan doen, maar de zogenaamd “centrale” bibliotheek, die werd omgedoopt tot Universiteitsbibliotheek, kreeg ook een nieuwe opdracht. In de vroegere structuur was er een hoofdbibliothecaris met verschillende aparte diensten: de centrale aankoop (vooral voor tijdschriften - gedrukt en elektronisch- en referentiewerken), de catalografie, de afdeling met kostbare werken, de bruikleen en interbibliothecaire bruikleen en last but not least de ICT-ploeg die de digitale bibliotheek voor de hele universiteit opvolgt.

Om deze structuur te doorbreken werd een nieuw organogram opgesteld met een managementteam, een digitale bibliotheek en een bewaarbibliotheek. De coördinator van de digitale bibliotheek en de coördinator van de bewaarbibliotheek zijn de links met het managementteam. De opdracht van de bibliotheek werd scherp omljnd: de vier kerntaken zijn: een erfgoedbibliotheek zijn, een digitale bibliotheek, het netwerk van bibliotheken in de UGent aansturen en een studielandschap bieden in het schitterende van de Veldegebouw.

In de bewaarbibliotheek ligt de nadruk op het bewaren van papieren collecties. Aan de ene kant is dat de actieve collectie van de laatste eeuw, dit betreft werken die kunnen aangevraagd en ontleend worden. Aan de andere kant heeft de universiteit ook een belangrijke verantwoordelijkheid om het nationaal erfgoedpatrimonium te beschermen. Het unieke van sommige publicaties maakt de mogelijkheid om het te consulteren erg beperkt.

De bewaarbibliotheek groepeerde de traditionele bibliotheektaken (bruikleen, catalografie, aankoop, kostbare werken, restauratie, ...). Een nieuwe opdracht is de coördinatie van het samenvoegen van

de passieve collecties vanuit de faculteiten in centrale depots. Deze depots (alfa¹ wetenschappen in de Boekentoren, bèta² en gamma³ wetenschappen in een extern depot) zullen mee worden opgevolgd door de Universiteitsbibliotheek.

In de digitale bibliotheek ligt de nadruk op de toegang tot elektronische bronnen zoals full text databanken, catalogi, bibliografieën, beelden. De digitale bibliotheek werkt meer ad hoc en projectmatig. Hier gaat het meer om tijdelijke projectgroepen met leden uit de ICT-ploeg en de Bewaarbibliotheek en zelfs onderzoekers en studenten van buiten de bibliotheek.

De hele reorganisatie schitterde op papier maar de vonk en de motor ontbraken, iedereen bleef een beetje hetzelfde doen als voordien.

Dankzij een dynamische vakgroep architectuur en ruimtelijke planning in de faculteit van Ingenieurswetenschappen, en ook dank zij een vernieuwde interesse voor het gebouw van de Boekentoren zelf en niet in het minst door de zeer waardevolle architectuurcollecties in de bewaarbibliotheek werd besloten om vijf jaar lang te focussen op het onderwerp van Architectuur en stedenbouw.

De Architectuurfocus brengt expertise samen vanuit verschillende velden. Onderzoekers geven inhoud en de bibliotheek zorgt voor beschrijvende metadata, voor structuur, zoekmogelijkheden en dienstverlening.

De eerste resultaten waren fascinerend. De samenwerking met onderzoekers, die ook lesgevers zijn, maakte ons duidelijk dat zij veel nood hebben aan gemakkelijk te hanteren beeldmateriaal. Ook advies over copyright en technische knowhow was welkom (hoe scannen? hoe bewaren, hoe presenteren,). Dit resulteerde in een nauwe samenwerking in het Recollecting Landscapes project (www.recollectinglandscapes.be), waar onderzoekers zich concentreerden op inhoud en context, onderzoek en zichtbaarheid en de bibliotheek op scantechnieken, technische metadata voor scanning, bibliografische metadata en opslagadvies. Het resulteerde in een website, een tentoonstelling in het SMAK (Museum voor hedendaagse Kunst) en een boek.

Recollecting Landscapes gaf ons de nodige knowhow om een heuse beelddatabank op te starten, wat resulteerde in het scannen van de topografische collectie (<http://adore.ugent.be>). Het is een combinatie van een uniforme opslag van digitale beelden en de diensten om ze terug te vinden en te hergebruiken. De bouwstenen zijn: een opslagsysteem (aDORe), een Digital Asset Management (EREZ, Aleph), ene zoekmachine (Lucene), een digitaal atelier (BetetrLight, Zeutschel, S2N, ...), gescande beelden en een team van ICT-ers, beeldspecialisten, scanpersoneel, metadataspecialisten en onderzoekers;

Iedereen won uit dit experiment: de bibliotheek omdat het culturele erfgoed gescand is, gezien wordt, beter beschermd is, beter gebruikt wordt. De gebruiker omwille van de vlotte toegang tot beelden voor onderzoek, presentaties, e-learning etc. En last but not least: het is een deel van de bibliotheekopdracht : de bewaarbibliotheek gaat over ter beschikking stellen van informatie, de digitale bibliotheek over diensten, het netwerk over advies omtrent standaarden protocollen en opslag, ...

-
- 1 Alfa wetenschappen: Letteren en Wijsbegeerte, Rechtsgeleerdheid, Economie en Bedrijfskunde, Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Politieke en Sociale Wetenschappen
  - 2 Bèta wetenschappen : Wetenschappen, Ingenieurswetenschappen, Bio-ingenieurswetenschappen
  - 3 Gamma wetenschappen : Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen, Diergeneeskunde en Farmaceutische wetenschappen

Collecties in de bewaarbibliotheek

Overzicht

De erfgoedcollectie van de Universiteitsbibliotheek is één van de belangrijkste van het land. (na de Koninklijke Bibliotheek). Omdat de collectie startte met de confiscatie van kloosters en abdijen, zijn er uiteraard ook veel religieuze en liturgische titels in te vinden (bv. commentaren op de bijbel, getijdenboeken) Maar de collectie is ook vermaard om haar werken over humanisme en reformatie (Erasmus, Vigilius, Luther, Calvijn). Andere delen van de collectie focussen op literatuur, geschiedenis, architectuur, recht en rechtspraktijken, wetenschappelijke werken over geneeskunde, botanica, wiskunde (bv. Jan Yperman, Dodoens, Stevin, ...) en historische werken als kronieken, atlanten (bv. Mercator, Ortelius, Blaeu) De verzameling verkoopscatalogi, brieven, almanakken, kalenders is apart en zeer rijk. Daarnaast is er ook een historische collectie van dagbladen en verkiezingsdrukkerij, papyri, manuscripten, Gandavensia, pamfletten, efemera, ...

Naast tekstmateriaal is er ook veel grafisch materiaal in de verzamelingen. De drukken en tekeningen geven een overzicht van vijf eeuwen van culturele geschiedenis (van 1550 tot de vroege jaren 1900) deze collectie werd eveneens door Ferdinand van der Haeghen opgestart. De nadruk in de topografische collectie is de negentiende eeuw, het omvat kaarten (bv. de collectie Popp), landschappen, zichten van steden en gebouwen, maar ook plannen en postkaarten. In 1960 startte de bibliotheek ook een postercollectie na de schenking van de collectie Vermeulen met meer dan 12.000 affiches en plakaten (1850 – 1950). De verzameling munten en penningen vindt haar oorsprong in de verzameling van Martinus-Johannes de bast (1753 – 1825) die geschonken werd door koning Willem I.

Een bijzonder collectie gestart door Ferdinand van der Haeghen verdient een speciale vermelding. In 1859 deed hij een oproep om zogenaamde efemera te schenken aan de bibliotheek. "Ne jetez jamais un papier". Want na zeven jaar zal het je interesseren, na nog eens zeven jaar is het de moeite om het te bewaren en na nog eens twintig jaar zal het waarde krijgen. Na een eeuw zal het onschatbaar zijn. Hij verzamelde meer dan 1 miljoen stuks. Brieven, catalogi van bloemen, meubels, kleren, machines, en wat dan ook, testamenten, facturen, wikkels van sinaasappels en chocolade, plannen van twee bekende architecten Louis Roelandt en Louis Minard. Kortom alle mogelijk interessante documenten van 1313 af. De collectie wordt uiteraard gedomineerd door de negentiende eeuw. Er is zelfs een verhaal dat Vander Haeghen een stofjas droeg et zakken van A tot Z om zijn efemera voortdurend te kunnen klasseren. Hij maakte een eigen Franse trefwoordthesaurus die nog steeds een zeer bruikbare toegang tot de collectie biedt. De Oxford Bodleian Library heeft een gelijkaardige verzameling, de John Johnson efemera collectie, die even omvangrijk is maar jonger.

Enkele cijfers

Bezit (bij benadering): 1.500.000 -2.000.000 volumes (afhankelijk van wie telt ...), 5.000 tijdschriften, 4.000 kranten (de meeste titels zijn gestopt, 20 lopende abonnementen), 136 papyri, 6.500 manuscripten, 700 incunabelen, 10.000 vroege drukken (pre-1600), 40.000 brieven, 117 privé archieven, 5.000 microfilms, 20.000 kaarten, 2.000 architectuurplannen, 2.600 oude munten, 2.600 middeleeuwse en moderne munten, 2.700 medailles, 5.000 tekeningen, 10.000 geïllustreerde affiches, 10.000 tekststiffies, 20.000 grafiek (gravures, etsen, steendrukken); 60.000 foto's (bv. topografische collectie, universiteitsprofessoren), 18.000 verkoopscatalogi, 13.000 antiquariaatscatalogi, 1.000.000 efemera, 8 lopende meter overlijdensberichten en 60.000 doodsprentjes.

Een spreiding van de boekencollecties over de tijd ziet er als volgt uit: ⁴

Periode	In procenten	In volumes
1500 – 1599	1,32 %	16.000
1600 – 1699	4,29 %	53.000
1700 – 1799	4,84 %	60.000
1800 – 1879	12,10 %	150.000
1880 – 1900	8,24 %	102.000
1900 – ...	51,93 %	642.000
Zonder datum	6,28 %	77.000
Andere	11,00 %	136.000

De talen in deze voor-1900 periode zijn: Frans (47%), Nederlands (22%), Duits (15%) Engels (1%) en andere talen (15%).

Catalogi

In 1984 startte de bibliotheek met een elektronische catalogus (1984 – 1996 DOBIS/LIBIS; 1977-nu, ALEPH). Alle lopende tijdschriften en alle werken verworven na 1984 of opgevraagd na 2001 kunnen erin teruggevonden worden.

De steekkaartencatalogus omvat 2,6 miljoen steekkaarten en werd volledig ingescand in 2004. De gescande beelden werden geconverteerd naar tekst met OCR. De lezer kan de databank doorzoeken met OCRdata via de Catfich interface en krijgt daarbij het beeld van de steekkaart te zien.

Bibliotheekcatalogi: <http://lib.ugent.be/catalogi.html>

⁴ Gebaseerd op een random test in de gedigitaliseerde steekkaartencatalogus en gebaseerd op het totaal aantal steekkaarten. De foutmarge varieert tussen 0,5 en 1,3 %.